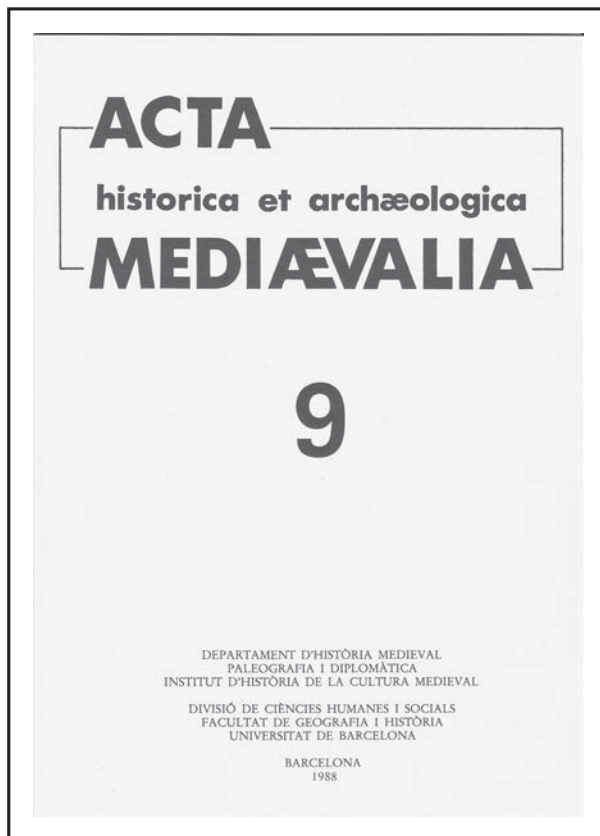

Vallbona i el monestir
Àpèndix als monestirs cistercencs de la vall del Corb
Grup de Recerques de les Terres de Ponent, 2017
ISBN 978-84-697 5812-0

Patrimoni arqueològic de Montesquiu (notes d'estudi i facsímils de Josep M. Miró Rosinach)

A cura de Josefina MAGRIÑÀ, vídua de Miró Rosinach
Grup de Recerques de les Terres de Ponent

Pàgina anterior:

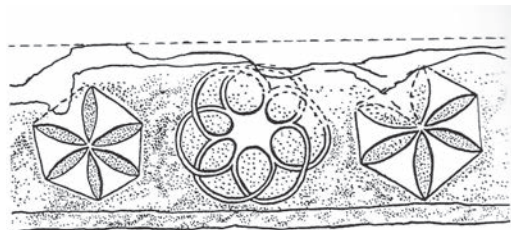
Publicacions ressenyades durant la XLIV Jornada de Treball del GRTP, celebrada a Vallbona de les Monges, el 25 d'abril de 2015.

La pica baptismal de Sant Joan de Montesquiú

Procedent d'aquesta església es conserva actualment en una casa particular del poble de Vallbona de les Monges (*El Verger*, de Josep Joan Piquer i Carlota Pomés), una pica d'aigua beneita.

La pica, de forma cilíndrica, mesura a l'exterior 0,35 m. d'alçada i 0,48 m. d'amplada. La cavitat interior mesura 0,34 m d'amplada per 0,23 m. de fondària i 0,24 m. de base circular. El contorn exterior de la peça té 1,53 m. Es tracta d'una pica exempta, obrada en pedra sorrenca del país i és decorada amb dues creus de contorn exterior hexagonal i sis braços iguals que, alhora, configuren cadascuna una *sexifòlia* o flor de sis pètals. Els dos motius flanquegen una figura central geomètrica resolta mitjançant sis cercles secants que dissenyen, a manera de rosassa, una flor. Tota la decoració està realitzada en relleu molt feble i es desenvolupa circumdant la pica.

Els motius descrits, d'indubtable sentit simbòlic, són també presents en antigues esteles discoïdals procedents de la comarca, com també en llindes de portes i de finestres. Com a símbol expressen la creença en la immortalitat i l'eternitat. El seu origen és anterior al cristianisme. La pica baptismal de Sant Joan de Montesquiú, per les seves característiques, és atribuïble a la darrerria del segle XIII. Quant a la realització, probablement fou obra d'un picapedrer local.¹

1. Miró Rosinach. Josep M. *Catalunya Romànica*. Pàg. 584. Miró, 1986. Pàg.50.

La mesura medieval de Montesquiú (Baronia de Vallbona)

El lloc

El despoblat i enrunat antic castell de Montesquiú està situat en un promontori de 629 m d'altitud² entre dues valls i les partides de les Comes-euques i de la Rocagrossa,³ al terme de Vallbona de les Monges, del partit judicial de Cervera.

El poblat es trobava enclavat al recer de la muntanya del pendent assolellat i a l'abric del vent del nord; al cim, el castell dominava l'entorn. Era un típic poble com bona part dels sorgits de la repoblació de la comarca per gent cristiana, arran de la conquesta als sarraïns d'aquests indrets, els segles XI-XII. Exemple del que hem dit, i podem veure encara, són els llogarets de Montblanquet i especialment Glorieta.⁴ L'esglesiola del lloc, dedicada a Sant Joan Baptista, fou desmuntada pel comú de Vallbona a mitjans del segle XIX per fer-ne la parroquial.⁵

Entre les peces més significatives procedents d'aquest indret, a més de la mesura motiu de l'estudi, es troba la pica d'aigua beneïta o de batejar de les darreries del segle XIII, decorada amb interessants elements de caràcter simbòlic que nosaltres hem analitzat en un altre estudi.⁶

El poble pertanyia a la Vegueria de Montblanc i es va perdre el segle XVI per haver-se traslladat els seus habitants a Vallbona, a instàncies de les monges del cenobi.

La història documentada⁷

La notícia més remota que tenim d'aquest poble és la donació feta per Ramon de Cervera i la seva muller, a Santa Maria de Vallbona, del *castell Colobrer o Montesquiú* el 15 d'agost de 1164.⁸

2. Mapa de l'Institut Geogràfic i Cadastral, escala 1:50.000, 2ª edició, 1950 –full 389- longitud 4^a 48'. Latitud 41° 30,4'.

3. Piquer Jover, Josep Joan. *La Baronia de Vallbona*. Lleida, 1981. Pàg. 46.

4. Miró Rosinach, Josep M. *Esteles funeràries discoïdals de la Segarra*, 1986, Pàg. 18.

5. Piquer Jover, Josep Joan. *La Baronia de Vallbona...* op cit. Pàg. 45.

6. Miró Rosinach, Josep M. *Esteles funeràries discoïdals de la Segarra...* op cit. Pàg. 103. Fig. 153.

7. Per al suport històric d'aquest treball ens hem valgut, majorment, de la tasca realitzada pel que fou per antonomàstica l'historiador del monestir cistercenc de Vallbona, i dels seus entorns: ens referim a Josep-Joan Piquer Jover. Fem avinent també que en la divisió territorial de la Generalitat de Catalunya (1932) el lloc és adscrit a la comarca de l'Urgell; nosaltres, però, seguint la línia que ens hem marcat ja de bon antuvi en els nostres treballs d'aquestes contrades, assignem Montesquiú a la Baixa Segarra (veure *Esteles funeràries discoïdals de la Segarra* (1986) Pàg. 14).

8. Piquer Jover, Josep Joan. *La Baronia de Vallbona*. Lleida, 1981. Pàg. 46.

El 10 de març de 1380 el rei Pere III *el Cerimoniós* alienà pel preu de 22.000 sous, a l'abadessa del monestir de Vallbona, Saurena o Saurina d'Anglesola (abadiat del 28 d'octubre de 1379 al 10 d'octubre de 1392), la jurisdicció civil i criminal de dotze indrets i pobles, entre aquests el poble de Montesquiú. Per aquest fet passà a formar part de la baronia del monestir fins a l'abandó del lloc pels seus habitants.

Per obeir l'ordenança del *Decretum de regularibus et monialibus* que s'acordà en la sessió XXV –celebrada els dies 3 i 4 de desembre de 1563- del Concili de Trento que demanava als convents de religioses traslladar-se a llocs poblats a fi d'evitar saquejos i profanacions, l'abadessa Estefania de Piquer (abadiat entre 1563-1576) oferí als habitants de Montesquiú terres i habitatge a l'entorn del monestir.⁹ Aquests, en abandonar el seu poble, originen un nou vilatge a la vall, al marge dret de la riera de Maldanell, que pren el nom de Vallbona de les Monges.

Es pot considerar, però, que l'abandó de Montesquiú es va originar entorn de l'any 1573 quan neix el municipi de Vallbona, puix els documents ens confirmen que el 1553 –vint anys abans del seu abandó- Montesquiú té cinc focs. En el cens de 1708 ja figura Vallbona de les Monges amb quaranta-una cases i desapareix totalment el lloc de Montesquiú.

Actualment Montesquiú és un munt de pedres escampades, lloc escabrós, coscollar ple de pins (*pynus silvester*), on hom a detectat la presència d'algun senglar. Considerem interessant l'esment fet per l'historiador Josep-Joan Piquer als treballs del qual remetem al lector interessat a ampliar els coneixements d'aquests llocs, que el 6 de setembre de 1340 el comú de Montesquiú reduí les 64 mitgeres¹⁰ d'ordi, pagadores (no diu a qui) el dia de la Mare de Déu d'agost a 32 mitgeres de forment, segons mesura de Montblanc. Encara que en el context del nostre treball aquesta notícia és solament anecdòtica, sí val la pena esmentar-la ja que per valorar el gra susdit molt probablement fou emprada la mesura comunal excavada a la roca, i que seguidament estudiarem.

La mesura excavada a la roca

Característiques

Aquesta mesura l'anomena la gent de la contrada, per tradició, *els tres quartans* (fig. 1). Està excavada en roca saulonenca d'una peça¹¹ i es troba a la carena solana

9. Piquer Jover, Josep Joan. *Vallbona. Guia espiritual i artística*. Comunitat cistercenca de Vallbona, 1983 pàg. 29. (d'un capbreu de l'abadessa Piquer que abraça els anys 1565-1569 es desprèn que a Montesquiú el 1565 ja no hi viu ningú).

Piquer Jover, Josep Joan. *Abaciologi de Vallbona 1153-1977*, Santes Creus, 1978, pàg. 199.

10. Piquer Jover, Josep Joan. *La Baronia de Vallbona*. Lleida, 1981. Pàg. 49. Aquesta mesura d'àrids al segle XII equivalia a dues quarteres, o sigui 140 litres aproximadament.

Piquer Jover, Josep Joan. *Abaciologi de Vallbona 1153-1977*, Santes Creus, 1978, pàg. 33.

11. La roca, de forma triangular plana, amida de base, on es troba el forat abocador 1,94m i

de l'esmentat promontori. Fou delicadament picada de forma circular, amb fons pla inclinat en direcció a un forat abocador (fig.2) que seria tapat al moment d'omplir la mesura; per aquest abocador s'escolava el gra cap a l'exterior de la roca, que fou allisada a la part frontal pels picapedrers (fig.3) per facilitar-ne aquesta operació.

A l'entorn de la mesura hi veiem una vorera anivelladora per passar-hi el *rasador* quan es mesurava amb *mesura rasa*.¹² L'estructura és tan encertada que el seu empre permetia amb poc temps calcular respectables volums de cereals com vàrem observar en verificar la seva capacitat.¹³ A l'elemental funcionament s'unia una indubtable eficàcia, puix que en el procés d'omplir-la de gra, passar el rasador i destapar el forat abocador, tot buidant-se amb vertiginosa velocitat mitjançant el propi impuls del cereal, passaven pocs minuts.

Volumetria

La capacitat volumètrica d'aquesta mesura enfondida a la roca la comprovàrem fent l'operació ja descrita d'omplir-la i buidar-la, amb blat de varietat AMZA.¹⁴ Ens donà la capacitat de 42,50 litres equivalents a 33,3 kg. localitzat en un antic atuell de fusta anomenat *tres quartans* (fig.4)¹⁵ que aquest fou verificat amb blat de les mateixes característiques esmentades, donant una equivalència de 20,42 litres, igual a 16 kg.

Com sabem, els pesos i mesures agràries de la nostra terra emprats abans de generalitzar-se l'ús del sistema mètric decimal són força variables d'una comarca a una altra, fins i tot a diferents poblacions: no és d'estranyar, per tant, la diferència de 22,09 litres, equivalents a 17,3 kg de més a favor de la mesura de pedra, en detriment dels *tres quartans*, mesura de fusta que hem emprat. Si donem com a vàlides les magnituds de volum per a grans i àrids, tradicionals de la terra, sabent que són per l'equivalència a tres quartans les següents: Girona 54,24 litres, Tarragona

d'altura 1,33 m. just de l'abocador al vèrtex oposat.

12. Per mesurar amb l'anomenada *mesura rasa* s'usava el pal anomenat *rasador*, el qual eliminava la part de gra sobrant. Per la mesura curulla no s'utilitzava el rasador.

13. Comprovació realitzada amb la col·laboració de Jaume Marquès i Majoral, familiar nostre i veí de Vallbona de les Monges, al qual hem d'agrair la seva valuosa ajuda.

14. Malauradament no hem pogut fer la verificació amb blat FORMENT, com hauria estat el nostre desig en profit d'una major precisió arqueològica, ja que aquest blat actualment és desconegut a l'àmbit que estudiem. Ens hem valgut de la varietat AMZA, molt cultivada avui en aquesta zona, i que ha desterrat quasi bé del tot altres grans panificadores. Creiem, però, que per a l'estudiós d'aquesta matèria, una simple equació de volumetria donada per nosaltres, amb la mateixa de FORMENT, donarà com a resultat la cabuda de la mesura monolítica de Montesquiú, d'aquest gra emprat majorment a l'edat mitjana.

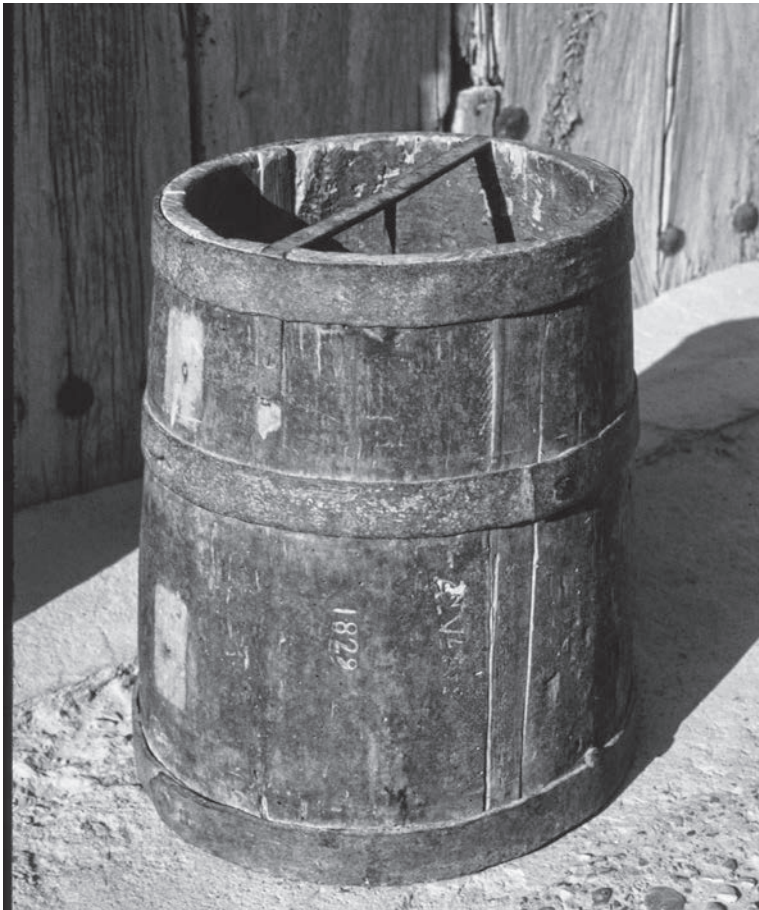
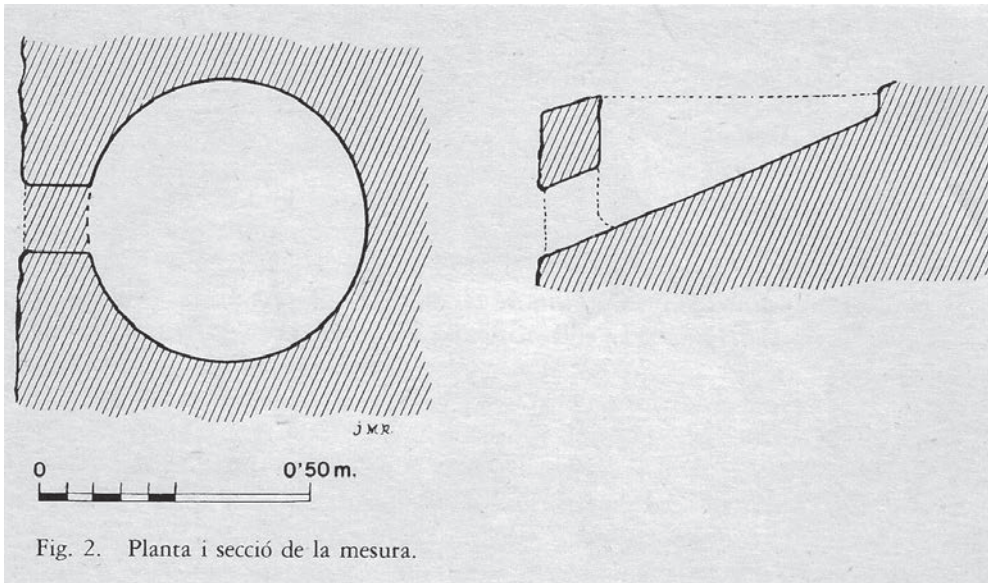
15. Aquesta mesura de fusta anomenada tres quartans de forma lleugerament troncocònica, marcada amb unes lletres i la data de l'any 1829. Subjectada per tres cercols i un travesser a la boca amb una ànima central, tots ells de ferro, aparenta ésser d'accentuada antigor, al nostre parer originàriament anterior a la data estampada a cop d'encuny com així mateix les lletres diuen ANULAT.

19,99 litres, Barcelona 17,37 litres i Lleida 18,34 litres,¹⁶ veurem com la mesura de Montesquiú té unes particularitats volumètriques que l'allunyen força de les tradicionals conegudes, les quals estan més a prop a la nostra mesura de fusta.¹⁷

16. Per a Girona, Tarragona i Barcelona veure *Pesos i mesures*, Servei Agrari Caixa de Catalunya, Barcelona 1987, pàgs. 8,12 i 6 respectivament. Per a Lleida Gran Enciclopèdia Catalana, Vol 12, Barcelona, 1978. Pàg. 219.

17. Agraïm a Guiu Sanfeliu i Rochet, la seva participació en aquest treball per facilitar-nos

Mesura de fusta
Tres Quartans.

Reproduccions:
Serveis
Audiovisuals
de l'Institut
d'Estudis
Ilerdencs.

Cronologia

Dels documents publicats per Josep-Joan Piquer i Jover¹⁸ es desprèn la intensa vitalitat que tingué el poble de Montesquiú al segle XII, i especialment els segles XIII i XIV. Aquests documents ens assabenten d'un seguit de donacions, compravendes, i establiments fets per l'abadessa de Vallbona en aquest àmbit, que demostren, com diu l'autor, que Montesquiú fou protagonista d'una història brillant.

El poble tingué el seu moment important, car es dedueix que l'any 1219 aquest és considerat vila.¹⁹ Montesquiú és incorporat als béns del cenobi de Vallbona durant l'abadiat d'Ermessenda de Rubió, dita també *La Boscana* (10 de febrer de 1191 a 13 de novembre de 1229)²⁰, per donació feta de Dolça de Passanant a l'esmentada abadessa, del *castell de Colobrer* “*vuy dit Montesquiú*”, dels seus termes, jurisdicció i *carnalia*²¹ en sufragi de la seva ànima i dels seus (15 de maig de 1219)²². Aquest breu esbós cronològic ens situa al moment en què, molt possiblement, es construí al recinte del poble i per necessitat d'aquest, la mesura comunal²³ subsistent, àdhuc la seva factura l'entendem molt probablement del segle XIII. Per la documentació existent deduíem un desvetllament econòmic de la contrada per aquesta època, del qual ha arribat per tradició oral, la notícia que a Montesquiú, en un moment determinat de la seva història s'hi celebrava mercat. Certa o no la notícia, és interessant constatar, però, la situació geogràfica del lloc, cruïlla important de camins en aquell moment.

És exposada aquesta hipòtesi en funció del coneixement que tenim del terreny, majorment com a resultat del treball de camp realitzat per estudiar la peça i el lloc; ens plauria que un dia fos confirmada per la detecció d'algun capbreu o altre document explícit.

la mesura de fusta de tres quartans, com també la informació de pesos i mesures tradicionals.

18. Piquer Jover, Josep Joan. *La Baronia de Vallbona*. Lleida, 1981. pàg. 45-49.

19. Piquer Jover, Josep Joan. *La Baronia de Vallbona...* pàg. 49.

20. Piquer Jover, Josep Joan. *Abaciologi de Vallbona 1153-1977*, Santes Creus, 1978, pàg. 58.

21. CARNALIA. Piquer dóna dues interpretacions distintes: suposa que es refereix a “*Carlania*” o “*Castlania*” que és el lloc de la jurisdicció del castlà; també pot referir-se a l'impost medieval que es cobrava sobre la carn destinada a l'alimentació. Veure a Piquer Jover, Josep Joan. *La Baronia de Vallbona...* pàg. 47, i l' *Abaciologi de Vallbona 1153-1977*, Santes Creus, 1978, pàg. 73, respectivament.

22. Piquer Jover, Josep Joan. *Abaciologi de Vallbona 1153-1977*, Santes Creus, pàg. 73

23. Piquer Jover, Josep Joan, i Miró Rosinach, Josep M. *Noves troballes arqueològiques al cenobi de Vallbona i als seus voltants*. Boletín de la Real Sociedad Arqueológica Tarraconense. Tarragona, núm. 121-124, 1973, pàg.37.